

QADIMGI MISRDA IRRIGATSIYA TIZIMI

Marjona Baxtiyorova

O'ZMU, Tarix fakulteti, Tarix yo'nalishi, I bosqich talabasi

E-mail: marjonabaxtiyorova023@gmail.com

Annotatsiya

Ushbu maqolada Qadimgi Sharqning eng mashhur davlatlaridan biri bo'lgan, insoniyat tarixida ilk sivilizatsiya paydo bo'lgan Qadimgi Misr davlatining irrigatsiya tizimi va aholisining qishloq xo'jalik faoliyati yoritib berilgan. Shuningdek, yozma manbalar orqali davlatning irrigatsiya tizimi izohlab ko'rsatilgan.

Kalit so'zlar: Qadimgi Misr, irrigatsiya, delta, Nil vodiysi, Fayum vohasi, dehqonchilik

IRRIGATION SYSTEM IN ANCIENT EGYPT

Annotation

This article describes the irrigation system and agricultural activities of Ancient Egypt, one of the most famous countries of the Ancient East, where the first civilization in human history appeared. Also, the states irrigation system is described through written sources.

Keywords: Ancient Egypt, irrigation, delta, Nile Valley, Fayum oasis, farming

ИРРИГАЦИОННАЯ СИСТЕМА В ДРЕВНЕМ ЕГИПТЕ

Аннотация

В данной статье описывается ирригационная система и земледельческая деятельность жителей Древнего Египта, одной из самых известных стран Древнего Востока, где возникла первая цивилизация в истории человечества. Также ирригационная система государства описана в письменных источниках.

Ключевые слова: Древний Египет, орошение, дельта, долина Нила, Фаюмский оазис, сельское хозяйство.

“Misr” soʻzi yunoncha boʻlib, Misrning qadimgi poytaxti Memfis shahrining misrcha nomidan kelib chiqqan boʻlib, yunonlar tomonidan oʻzgartirilgan. Misrliklar oʻz mamlakatlarini “Qizil mamlakat” Liviya va Arab choʻllarining issiq qumlari va qoyali togʻ etaklari bilan taqqoslab, Nil daryosining haydalgan tuprogʻi rangidan Kemet - “Qora” soʻzini chiqardilar. Misr Afrika qitʼasining shimoli-sharqiy burchagida joylashgan boʻlib, Gʻarbiy Osiyo bilan tor Suvaysh kanali orqali bogʻlangan. Misrni Gʻarbiy Osiyoning madaniy markazlari bilan bogʻlovchi karvon yoʻli Suvaysh boʻylab oʻtgan [1, 14bet].

Nil daryosi qurgʻochil Misrda namlikning yagona manbai boʻlib, u yerda deyarli yomgʻir yogʻmaydi. Qudratli daryoning uzunligi Misrning barcha hududlarini bir-biri bilan va Oʻrta yer dengizi qirgʻoqlari bilan bogʻlashni taʼminlagan. Lekin eng avvalo, Nil vodiysida qishloq xoʻjaligining yuqori mahsuldorligi uchun qulay sharoitlar mavjud edi. Daryo suvining koʻtarilishi 19-iyuldan boshlangan (bu ham yangi yil boshlanishi edi) va sentabr oyi oʻrtalariga qadar davom etgan. Sentabr oyi oʻrtalaridan boshlab suv pasaya boshlagan. Nil suvi pasaygandan soʻng namlik bilan toʻyingan dalalarda unumdor loyqa qolgan. Bu yumshoq tuproq qatlami dehqonchilik uchun nihoyatda qulay edi. Qishloq xoʻjaligi ishlarining tartibiga bogʻliq holda, misrliklar yilni uch faslga boʻlishdi: “Suvning yuqori mavsumi” – Nilning suv toshqini (iyul oyi oʻrtalari - noyabr oyi oʻrtalari); “Nutlash mavsumi” – ekishdan tortib toʻ hosil yigʻimiga qadar (noyabr oyi oʻrtalari – may oyi oʻrtalari) qishloq xoʻjalik ishlarini amalga oshirish; “Quruq mavsum” – yerning dam olish vaqti (may oyi oʻrtalari - iyul oyi oʻrtalari). Biroq, Nil toshqinlarining daxshatli oqibati baʼzi tartiblarga muhtoj edi: isteʼmolchilarga qarab dalalarga suv oqimini kamaytirish yoki koʻpaytirish, turgʻun suvni toʻkish, baland hududlarda qurgʻochilik davrida dalalarni sugʻorish uchun zaxira suv omborlari qurish. Magistral va aylanma kanallar, toʻgʻonlar va toʻgʻonlarning butun tarmogʻi Nil vodiysini koʻplab toʻgʻri chizikli qismlarga (“hovuzlar”) boʻlib, ularda turli xil ekinlar yetishtirilgan. Bu dehqonchilik tizimi sugʻoriladigan yoki havza koʻrinishidagi dehqonchilik tizimi deb ataldi. Har yili Nil loylari bilan oʻgʻitlanadigan tuproq Misrning asosiy boyligi, uning aholisi hayotining asosi, Misr sivilizatsiyasi rivojidir. Nil vodiysi va uning atrofidagi mamlakatlar boy flora va faunaga ega edi. Sugʻoriladigan yerlarda arpa, emmer (yoki shpal), bugʻdoy, zigʻir, kunjut ekilgan. Nil daryosining oqar suvlarida lotos va papiiruslarning zich chakalakzorlari oʻsgan. Vodiyning oʻzida xurmo va hindiston yongʻogʻi palmalari,

akatsiya daraxtlari (misrliklarning asosiy qurilish materiali), chinorlar, deltada tok va mevali daraxtlar o`sgan. Deltaning keng o`tloqli hududlarida chorvachilik keng miqyosda amalga oshirilgan. Cho`lda sherlar, gepardlar, tuyaqushlar, ilonlar va shoqollar yashagan. Ularning ko`pchiligi xudo sifatida e`zozlangan. Turli hayvonlar va qushlar bilan to`ldirilgan eng yaxshi ov bog`laridan biri Memfis shahri g`arbidagi Fayum hududida edi [1, 15 bet].

Qadimgi Misrda asosiy iqtisodiy faoliyat qishloq xo`jaligi edi. Aholisining asosiy qismi dehqonlar bo`lgan. Yer va suv fir`avnniki edi. Podshoh yerlarida dehqonchilik qilgan dehqonlar "podsholik dehqonlari" deb atalgan. Huquqiy jihatdan ular podsholik yerlarining ijarachilari vazifasini bajarib, podsho ma`muriyati vakillari bilan maxsus shartnomalar tuzganlar. Yerlar unumdorligiga ko`ra toifalarga bo`linib, har bir toifadan ma`lum miqdorda qishloq xo`jaligi mahsuloti to`lash talab qilinar edi. Hosil yetishmovchiligida barcha yo`qotishlar faqat fermerning zimmasiga tushardi. Dehqonlar g`allani g`azna to`lmagunicha o`zlariga saqlashga haqqi yo`q edi. Urug`lik fondini ham saqlay olmasdi. Urug`lar davlat omborlariga joylashtirilib, so`ngra ijaraga berilgan. Bir qator hollarda dehqonlar yerga ishlov berish uchun chorva mollari olganlar, dehqonlar ulardan foydalanish uchun pul to`lashi kerak edi. Ibtidoiy mehnat qurollariga qaramay misrliklar yaxshi hosil olishga muvaffaq bo`lishdi. Dehqonlar boshoqli don (arpa, bug`doy), turli sabzavotlar (marul, piyoz, sarimsoq, bodring, no`xat) va mevalar (xurmo, uzum, anjir) ekdilar. Harbiy yurishlardan misrliklar yangi meva turlari olib kelishardi: olma, zaytun va anor. Ptolomeylar davrida nok, shaftoli va vichiy bodomlari paydo bo`lgan. Sug`orish tarmoqlari qazish, suv o`tkazmaydigan to`siqlar qurish, bu inshootlarning barchasini yaxshi ta`mirlash, kanallarni ochish va yopish oddiy asboblar – ketmonlar va tuproq ko`tarish savatlari yordamida amalga oshirilgan. Misr 1-sulola davridayoq, ajoyib unumdor mamlakatga aylandi [2, 34 bet] 1-sulola davrida yozma iyerogliflarida ko`rsatilishicha Yuqori Misrda quruqlikda o`sadigan o`simliklar tasvirlangan. Quyi Misr esa botqoqli chakalakzor mamlakati, papirus butasi bilan ajralib turardi. Albatta, bu Quyi Misr butunlay botqoq edi, degani emas. Ilk podsholik davrida bu yerda aholi punktlari bo`lgan, uzumchilik rivojlangan, dehqonchilik mavjud bo`lgan. 1-o`tish davrida Fayum vohasini Nil bilan bog`laydigan kanal paydo bo`ldi. O`rta podsholik davrida katta suv ombori qurilib, kanal bilan Nil daryosiga qo`shildi. Fayum vohasida tarmoqlangan sug`orish tizimi barpo qilindi. Janubiy delta, Fayum vohasi va uning atroflari obod qilindi.

Merikova ko`li hududida keng ko`lamli drenaj va sug`orish ishlari olib borildi. O`simliklarning o`sinh davrida dalalarga suv kanallar tarmog`i va sug`orish ariqlari orqali yetkazib berilgan. Dalalar ko`pincha hasharotlar va qushlar suruvlari tomonidan hujumga uchragan. Ba`zan esa ekinlar kuchli qum bo`ronlaridan aziyat chekardi [3, 26 bet].

Rassomlar, quruvchilar va har qanday kasbdagi hunarmandlarning barcha yutuqlariga qaramay, Arxaik Misr birinchi navbatda, qishloq xo`jaligi mamlakati yoki agrar mamlakat bo`lib qoldi. Mo`l hosil olish haqiqattan ham Nilning sovg`asidir, chunki yomg`ir juda kam yog`adigan qurg`oqchil iqlim tufayli Misr Nil vodiysini o`rab turgan va har yili to`ldiriladigan unumdor daryo cho`kindilaridan mahrum bo`lgan haqiqiy cho`lga aylanadi. Qadimgi Misr tarixining o`ziga xosligi shundan iborat ediki bu yerda mamlakatning tabiiy sharoiti tufayli hattoki texnologik rivojlanish darajasida ham qishloq xo`jaligi hosildorligini juda katta miqdorda oshirish mumkin edi [4, 285 bet].

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO`YXATI :

1. В.И.Кузицин. История Древнего востока. Москва: ВЫСШАЯ ШКОЛА, 2002. -528 ст
2. История Древнего Мира. Минск Москва: Харвест, 2000 .
3. Древний Египет. Москва: Махаон, 2016.
4. Уолтер Б. Эмери. Архаический Египет. Санкт-Петербург, 2001.